

Віктор Гюґо. Ватерльо. З французької мови переклав Іван Франко. Видавництво т-ва „Просвіта“ у Львові, ч. 366. Стор. 64 in 8°. У Львові, 1912.

Торік, у столітні роковини подія 1812 року, дуже піджив був інтерес до першого імператора Франції, в долі якого той рік стався поворотним пунктом. Усіма мовами повиходило багато праць про Наполеона, про його життя, та надзвичайну долю. Тільки в нашому письменстві той інтерес був майже нічим не виявлений: опріч скількох заміток по газетах, у нас нічого не з'явилось, що б докинуло й своєї пайки до того загального зацікавлення. Про причини цього факту тут не розводитимусь. Скажу тільки, що д. Франкові прийшла добра думка дати хоч цю перекладну книжечку про останній акт тієї трагедії, що сто літ тому відбувалася в Європі.

Це не історична розвідка; не просто поетичне оповідання геніального французького поета, взяте з відомого роману „Les Misérables“, і воно визначається більш поетичними рисами, ніж науковою докладністю.

Гюґо, що вельми симпатизував Наполеонові, хотів показати, чому спіткало його нещастя в останній спотичці народів під Ватерлоо, і дає відповідь, що напевне не задовольнить читача, який шукав би історичної правди. „Тінь величезної правиці підіймається над Ватерльо. Це день призначення. Надлюдська сила спровадила той день.. Від того дня змінився вигляд на будучність людського роду. Ватерльо—це зворотниця XIX віку. Мусів упасти великий чоловік, аби настало велике століття. Цього dokonав Той, котрий не відповідає на питання. По-над битвою під Ватерльо перейшло щось більше, ніж хмара і ніж метеор; туди перейшов Бог“ (стор. 57). Не через Велінгтона, не через Влюхера програв справу Наполеон, а через Бога.

Бонапарте, побідавши під Ватерльо, був би зробив щось нечуване в подіях XIX в. В Європі мала наступити нова серія подій, у якій для Наполеона не було місця. Неурядливість обставин для нього заповілася вже даваіше. Настав час упадку для цього важкого чоловіка.

Надзвичайна важкість цього чоловіка в судьбах людей захитала рівновагу світа. Ця одиниця значила більше сама одна, ніж ціла велика суспільність. Ця надмірна сила людської живності скупила в одній голові, цей цілий світ, зміщений у мізку одього чоловіка, був би убійчим для цивілізації, як би міг працювати довше. Надійшла хвиля, коли не підступна найвища справедливість мусіла взяти своє. Мабуть на нього жалувалися основи та елементи, від яких залежать правильні тяготіння порядку морального так само як і порядку матеріального. Кров, що диниться з переповнених кладовищ, сльози мільйонів матерей—це страшні речники. Коли земля терпять від якогось надміру сил, з її глибини виходять таємні стогнання, які чує безмірний простір над нею.

Наполеон був оскаржений перед тим безмірним простором, і його впадок був постановлений.

Він був невинуватий Богу.

Ватерльо—це не була битва, а це була зміна обличчя світа (стор. 45).

Звичайно, це не так філософія історії, як поетична картина великої боротьби між людиною-войовинком та надлюдською силою,—картина, яка так пасує до поетичної вдачі Віктора Гюґо. Надзвичайно блискучими рисами він дає характеристику Наполеона і геніальним пером розгортає перед нами страшну битву, в якій важилась доля всього світу. Атака кирасирів або картина, як вирушила на загибель стара гвардія, належать до таких творів мистецтва, які н коли не забуваються. І добре зробив ветеран нашого письменства, що надумав подати нашому громадянству ці картини в українському перекладі

С. Е.